

עקבי הצאן | דעת אלוהים

כל חזיון, בין מוחשי בין שכלי, הבא להתיצב במצב של פגישה יחושית, אצל כל חש, וכל משכיל, מיד הוא מעורר רגש או מחשבה, שהיא כפולה, אחת שהיא שתיים, מצד עצמו של החזיון ומצד תאריו המתייחסים אל הנושא העסקן באותם הדברים. מובן הדבר שבדרך האומד של המחשבה הרמה יהיה עיקר החשיבות של יקרת החזיון תלוי בעצם ענינו. ובזה תתאים המחשבה היותר רוממה, דוקא להמחשבה היותר ילדותית, שגם המחשבה הנמוכה והשטחית לא תכניס בקרבה שום רעיון המעתיק אותה מעל עצם חזיונה, כי הלא אין המחשבה הפעוטה יודעת כלל את משפטי החוש והמוחש, ולא את ארחות השכל והמושכל שבעיון. אמנם המרחק רב בין שתי הנקודות, מכל-מקום הם דומים לפגישות של הנקודות הקצוניות שבקו ההיקף, שהמהלך היותר גדול הוא דוקא המביא את הנקודות במעמד של סמיכות.

המחשבה המתרוממת מעל השטח הנמוך, היא כבר מבחנת שהנבחר שבעסק חושה ושכלה יהיה העסק בתארי החזיון מצד יחושם לה, ובזה היא מסירה מעליה את התמהוון ואת הערבוביה הבאים לרגלי דבר זר, כי כבר אין כאן דבר זר באמת, כי-אם היא עסוקה בחלקים מחלקי הויתה. ואם יהיה החזיון דבר נעלה ומרומם, מקור שאיננו נשאב ונפסק כי-אם מעין המתגבר, אז תהיה שרויה המחשבה תמיד בנחל עדנים, של שאיבת אוצרות חיים חדשים קרובים לה המביאים לה אורה וצהלה, זיו חיים ומנוחה. ואם יהיה החזיון ההוא נושא כזה, שבכל נקודה שתתגלה ממנו ברגש ובמחשבה, תהיה מקבלת אל כל טוב ונועם, אל כל הוד ותפארת, אל כל חסד וגבורה, אל כל שכל ואורה, אל כל מה שהוא טוב והוא נשא, הנמצא בנפש ההוגה והחושב, - אז תצא התאמצות טבעית מהצד היותר עליון שבתשוקות הנפש, לסלול מסילות, איך להגדיל ולהתמיד את היחש שבין המחשבה והרגש אל אותו החזיון, שתאריו הם כל-כך מקבילים אל הצד העליון והיותר טוב שבקרבו. ואם עוד תמצא המחשבה שאותן הנקודות שבקרבה מצד היותר טוב והיותר עליון, המקבילים אל החזיון הנעלה, הנם מצד אחד כל-כך קטנים בשיעורם ומועטים בערכם, מול האוצר הטוב שהם מוצאים בהחזיון עד שהם נראים

כאילו הם נדעכים וכבויים, וכל מה שיהיה נחשב להם לנשא, לגדול ואדיר ומאיר, נחשב כנגד אותה האורה המתגדלת ע"י החזיון כאין ואפס, ובכל זה מצד רוממות החזיון עצמו, שתאריו המתייחסים נפגשים בה, מתגדלות ומתאדרות כל אותן הנקודות הטובות והמאירות שבאוצר הנפש, ומתמלאות בכל עת כח יותר נאדר, וזיו שכל יותר גדול וחפץ של יושר יותר מפואר ומתרחב ועדן אהבה יותר טהור ומרום, - אז התשוקה של התמדת המצב היחושי והגדלתו מתגברת עד עומק נקודת חפץ החיים עצמו. ואם אח"כ יתברר להמחשבה שכל הטוב, כל החיים, שכל הנקודות המאירות בקרבה מאז, הם באמת באים מאוצר החיים של אותו החזיון לבדו, אז תקבע התשוקה היחושית את מקומה, לא רק בנקודה המרכזית של החיים המחשביים וההרגשיים, כי-אם תשאר כלה, חיה וקיימת, עולה ופורחת, רק באור החזיון אוצר חייה ומעון ישעה וזיוה. כל זה המצב המענג, המעדן והמחיה, יוכל לבא רק מהמחשבה המבוכרת, שכבר הורגלה להתייחס אל החזיון מצד תאריו היחושיים לה שאז נעתק מאור הנפש המאפל של הזרות הבא עם כל עצם שחוצה לה. מה שאין כן אם המחשבה הילדותית לא תזוז ממקומה, וכל שיחה ושיגה יהיה רק עם העצם, - החזיון שהוא מרום ונשגב, אז תתע במסילות זרות לרוחה. אמנם תתבטל לפעמים, מגודל ועצם של החזיון, גם לפעמים תכנס בה איזה חמדה שירית רפויה, - אבל לא תוכל להחזיק מעמד בחיים, ואם רוממות החזיון יתגבר הרבה בשרעפיה, תהיה מוכרחת להסב פניה ממנו. ואם לא תוכל על נקלה לעשות זאת, מפני גודל האורה והחשיבות שכבר הסכינה בהם מעט, לרגלי ההזרחות הראשונות שהיו עדיין בלתי נעתרות, תחל אז לבקש דרכים, איך לסקל לפניה מסילת הבריחה, והם מתפרדים לדרכים שונים: או להסב עין לחזיון אחר שאיננו כל כך מאיר וחודר, או למעט ע"י חנוכים ותרבויות שונות את נטייתה העתיקה לנשגב ומרום, עד שתוכל ג"כ למצא מחשכים לעמוד שם במעמד של הסתפקות בעצם מציאות החזיון הזר ההוא. ומזה עוד צעד לידי הכחשה וכפירה, שכל אלה לא היו צריכים, ולא יכולים לבא ע"י הסדר של המחשבה הברורה, העסוקה עם התארים המתייחסים לה, שאז נאגדת היא לא עם דבר זר כי-אם עם עצם חייה.

המחשבה הראשית של האדם בדבר האלהים היא מלבבת, באיזה

מדה בכח, גם את המח והלב היותר ריק ויותר נבער, הסדר והמשטר הזיו והחיים שבמציאות מוכרחים להבריק בנפש את הברק של הגודל והטוהר של החיים והעוצם, שבמקור הכל.

המחשבה הילדותית, שהיא גם הנשאה מכל גם הנמוכה מכל, אינה יודעת לעסוק רק בעצם, והעצם הלא לפי מושגה הוא נכר וזר לה, לא תוכל להכירו כי-אם בדרך ארעי, וכשהיא רואה שהוא מקיף את כל חייה, את כל רגשותיה והיותה, עד שכמעט לא נשאר לה מקום לרגשי עצמותה, שוב היא משתמטת ממנו. ובזה מתחילים נטיות הדרכים, עם צרופי הדמיונות וערבובי האור והחושך, ולמות של עבודה זרה ושל כפירה תוצאות.

האידיאלים האלהיים, והחמדה הפנימית, הרוממה והעצמית אליהם, להתרומם אליהם, לציירם בשכל וברגש, ולהגשים דוגמתם בפועל קול סדרי החיים, הם הנם תולדותיה של המחשבה המבוכרת, שלעילוייה אין קץ ותכלית, והיא הולכת הלך ואור, היא נותנת מקום להאדם, להרחיב דעתו, ולמצא את ערכו הפנימי באופן היותר טוב. ובצורה היותר נשאה; היא הולכת ומאירה לו תמיד באורה אחר אורה, ממגמה רוממה לרמה ממנה, ומאידיאל נשא ונשגב ליותר נשא, עד אין קץ ואין תכלית...

דעת אלהים שבדרכי ד', הנשאים והנצחיים, העומדים מעל לכל גבול, לכל מסגר של זמן ושל מקום. הם שוללים את ההכרח המכוער והנשפל של עבודה זרה, ואת החלי והבוז ואת האפיסות של הכפירה והספקנות. וכשהם זורחים בלאום שלם בכל מילואו, בהיותו, ותולדתו, בנטיית גזעו, ותפארת אבותיו, עד שהוא מוצא בקרבו את החשק והעז, של ההשווייה וההתאמה למרומי האידיאלים האלהיים, עד שגם מה שהוא מרחיב את עצמותו, את מקומו, בעמים ובעולם, בתוך תוכה של נטיה זו, תשכון השאיפה האידיאלית של כל מה שהוא טהור וזך, של כל מה שהוא דעה ויושר, עד שהדרך הנצחית סלולה לפניו, ללכת מחיל אל חיל, - עם כזה לא יוכל לעולם לשאול: מה מטרה יש במציאותו? ולא יוכל מעולם להואש מגדולתו ותפארתו, מעזו ונצחו, הוא רואה את אורך ימיו בפניו.

זהו כחו של ישראל!

בכל מקום שיש יסוד אידיאלי נצחי אלהי לדרכי האורה, של דעת אלהים הטהורה, מרוכז באיזה אומה, בשיעור קטן או גדול, רק ממנו הוא לה ; וכל המעיב והמחשיך בנו או בעמים אחרים את האורה האלהית, את החפץ הציורי והמעשי, לשלטון של עילוי כל עז של צדק ואור, זה הוא תולדה של המחשבה הזרה, שלא תדע את שם ד' ודרכיו. ואם תקרא בשם אלהים, או תפנה אל האלילים, או תחקה לפנות אל היחש העצמי של האלהות, שהזרות והריחוק יחשיך את האור, ולא תקום ממנה תכונה לאומית נצחית וחזקה, ללכת באור ד', - ומבלעדי השאיפה המוסרית העדינה הפנימית, החקוקה באמת ליעקב וחסד לאברהם, - הנם משתחווים להבל ולריק, ומתפללים לאל לא יושיע.

תשועת אלהים איננה קרובה כי-אם לפי אותה הרוממות המוסרית שתטביע הקריאה בשמו באומה, באנושיות ובמציאות ...

קוראי בשם ד', שלא ממקור ישראל, אינם יכולים אחרת, כי-אם שיעשו את קריאת האחדות הילדותית לחטיבה תכליתית, מבלעדי דרכי האורה שהם מוכרחים להיות נובעים מהאידיאלים האלהיים, שלא רק בנפש יחידית של אדם נעלה הם קבועים, כי-אם בצורתו של יעקב בכללו, בצורה הלאומית של כנסת ישראל "מידי אביר יעקב משם רועה אבן ישראל", והיא הולכת ומתעלה, בין בעליתה, בין בירידתה שהיא לעולם צורך עליה.

השנאה לישראל במקורה הפסיכולוגי נובעת מהשלילה של שאיפת החיים הישראליים, במובן הלאומי והכללי, שזה הוא נגוד שנעשה מורגש ונפעל בפועל גם בלא הבנה וידיעה, "אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי. "

העסק האידיאלי להרחבת דרכי ד', מצד אור החיים, ההתאמה וההשויה הנצחית שמוצאת בקרבה האומה כולה אליהם, הוא מפנה מקום לתביעה תמידית של דעת אלהים, ולהתעוררות גבורה לאומית למטרה הנצחית שלה, "דוד מלך ישראל חי וקיים", "ויעש דוד שם דעביד שמא קדישא דקוב"ה". המטרה שהיא מתאחדת עם החיים הכלליים לא תעשה את עסקה עראי,

לא תשים את היחש האלהי לאיזה מקצע מיוחד שבחקירה. "כי לא דבר ריק הוא מכס", "כי הוא חייך", ונחלת יעקב היא בלא מצרים.

בעת החדשה בשורש שרשה פגשה כל המהומה האלילית, את חלק מנחשלי עמנו, עד שמצאה מקום ע"י שפינוזה, שנתגלגלה בפשיטת ולבישת צורה בשיטות שונות שהרעיון היסודי שלו הוא גורמס העקרי, ביחוד בסמיות העין וההתנכרות לטבע היהדות שבקרבו, - לכל הפחות לפי הבנת רוב העולם בו שהיא תולדה מוכרחת מסגנונו, - לצאת חוץ ממקור החיים של האידיאלים האלהיים, שהם עז וגבורה לישראל עדי עד, לחזור לנקודת הקטנות והילדות, והוא דוקא למה שמופלא ומכוסה, - לעצמות האלהים. ועם זה באה התולדה לעשות את המבוקש האלהי למין מקצוע של מחקר מיוחד, שהאדם עוסק בו מעט, הולך עמו קרי וארעי, והופך ממנו פניו. וכשהאנושיות אובדת את דרכה הנצחי, המתעלה בראש נקודת החיים, אז היא אובדת ומוכנת לכל שגיאה, ועולמה האידיאלי נחשך בעדה. - ההשכחה של האידיאלים האלהיים מוכרחת היא להגביר שנאה לישראל, דוגמת השנאה של רומי האלילית ליהודה מפני הניגוד הגדול של עצמות הצביון של החיים כולם שביניהם, וביותר כשהיא מתעצמת באיזה צורה מדעית. יד ד' היתה על ראשי העדה האמשטרדמית אז להוציא מהכלל את מי שחשב להשכיח את האידיאליות של הקריאה בשם ד', ע"י הקריאה המהממת לעצמיות, שאין עמה לא עז ולא ענוה, לא קדושה ולא שמחה, לא טהרה ולא חיים של חפץ לפעולת אמת, - בקציצת הנטיעות האידיאליות, - שהיא באמת רק קריאה לאל נכר, אל אחר, והכשר גדול לבסוף להתרוקנות המחשבה. שהרי אין כלל, אחר הידיעה הברורה המבוכרת, שום ידיעה עצמית לאדם לא רק בחק האלהות כי-אם - בכל מושג. וכל האמת הטהורה תוכל להתבסס רק על מוסד האידיאליות הטבעית להמטבע האלהית של דרכי ד', ברוממות עוזם באהבתם היחושית, שתמצא באומה שלמה בכל מלואיה ונצחיותה, שרק בשלום האנושיות כולה לה שלום. - לולא המרחיקים הללו אז הלא היה איש כזה נחשב בין חכמי ישראל, ספריו היו נחשבים כספרי חקירה אלהית נאמנים וראוים לבא בקהל, ואין לשער את כח הנפץ שהיה צפון בהם, למעמד הרוחני והלאומי של ישראל, ובאיזה צורה איומה היה יוצא

כשהיה גם העז העברי נוסף אליו. ואין להעריך כמה כחות היו אובדים ומביאים גם כן בהלה נוראה ומחלה ממושכת, עד שהיה בא ההכשר הגמור של התעלות הרוח, עד כדי להכיר את האפיסה שבהם, ביחוד בימים שלא התעלתה עדיין תורת המוסר והאידיאליות למעלתה הפפולרית ולמדרגת חכמה מסודרת, בהכשר להכנס בכל שדרותיה של החברה האנושית, שהיא נכונה להיות בסיס נאמן לשערי צדק של כנסת ישראל שיפתחו בעולם, למעלה למעלה מכל שיטה אריסטוקרטית, המתגדרת רק בהגיונים יבשים, שתו המות חקוק על מצחם. "לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה". כמה היו פועלים להזיק, אם היו נכתבים בלשון הקודש והיו מתובלים גם כן בדברי תורה, בגילוי פנים שלא כהלכה. . . יותר ויותר ממה שפעלו כל אלה בהיותו יושב הרחק מן המחנה בדד ונבדל. אמנם כח נערץ כזה, אע"פ שמקורו ובסיסו הוא אלילי, לא היה אפשר כמעט להופיע כי אם על ידי איש מזרע ישראל, שהמחשבה של האחדות האלהית הכתה שורש כל כך חזק בנפשו, עד שרק הוא היה יכול להוליד צל חשוך נורא כזה ע"י האור הגדול, שקבלו בדרך שבורה ומעוותת, שרק בעמל רב, ונסיון כביר, הננו מוכשרים להוציא גם מהרמון הזה, המעובה בקליפתו, איזה תוך תמציתי, הראוי להתקיים אחרי מירוקו ליבונו וצירופו.

אחר שהוסחה הדעה האנושית באופן סיסתמתי מדעת דרכי ד', מפני שנסתם לפניה האור החפשי, שהוא מקור האידיאליות, - ירדה האידיאליות האנושית קמעא קמעא, עד שהוכרחה לפנות אל המטריליות שנטלה ממנה את זיו חייה, נחסר האור והנועם של ההתענגות על ד' הישרה והטהורה מלב בני אדם, עד שרק זיו קלוש וארעי תוכל להזריח תחת האור הנצחי העליון והנאהב עדי עד, וזה הזיו המועט הוא כחלום חזיון לילה, שעובר ונודד, ואח"כ הוכרח להתהפך למאסה של כל קושט ודת, ביחד עם השנאה האיומה לישראל, בין ממקורים דתיים בין ממקורים כפרניים. עכשיו הגיע הזמן שיראה ישראל את עזו והדרו, בין בשלילה - לעקר את האשרה של שלילת האידיאליות והחופש האלהי, משורש שרשה, בין בחיוב - לרומם את האידיאליות, את האהבה לדרכי ד' הנטועה בנפשו הלאומית פנימה, והיא הולכת ועולה פורחת ומתגדלת, לרגלי כל מה שמתגבר מקור ישראל, העם האחד שהאידיאה שלו היא להחיות בקרבנו את היסוד המוסרי,

לא רק בצדו המעשי לבדו, כי-אם גם בצדו האידיאלי, שהוא מטרה בפני עצמה בתור. התכנית העליונה של החיים. והצד האידיאלי לא יושלם לעולם בעז גבורתו, עד שרק הוא יהיה הכח המניע את הגלגל הקולטורי לכל צדדיו המרובים, כי אם כשיהיה נובע ממקורו האמתי מאותו המקור שכל הטוב של המציאות נובע ממנו, הטוב האידיאלי האלהי, "ולי מה יקרו רעיך אל" "פיתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים", והוא סובל גורל נורא בחפץ פנימי לעמוד בחיים מיוחדים, כדי שעל ידו "יתגדל ויתקדש שמייה רבא בעלמא די ברא כרעותיה. "

במעמד הנפש פנימה יש עריגה אל העצמיות של כל נושא חביב, שהוא מקור להתוארים המתיחשים, אבל לא תכנס התשוקה הזאת לעולם בגבול הכרה מסומנת. אם תרצה ביחש האלהות להתפרנס מזה, יש לה רק שני דרכים: ההרגשית של שפיכת הנפש שהוא גם כן מקור לרגש הדתי, או ההשכלה הפילוסופית, האסכולית, שהשלילה היא כחה ועזה. אמנם זאת השלילה היא הטובה והנחמדה, שכשהיא מתערבת עם הרגש הטבעי, המיוסד בעומק הנפש מצד העריגה העצמית, לנשא ומרומם מכל רעיון ורגש, תחולל סדרים נאים ומתוקנים בארחות החיים ותסדר דברים תיאולוגיים הגונים וישרים.

אמנם הרגש הנשגב לבדו איננו יכול להתגלות בחיים במדה ובמשטר, בין מצד רומו ועזו של המבוקש בין מצד שכל מושג איננו נמצא לדורשיו כי אם מצד היחש. על כן יש בעריגה העצמית מין נטייה של חפץ שאי אפשר להתמלא, שיוכל להחשב בכלל חולי מחליי הנפש יותר ממה שיוכל להכנס בכלל תשוקה בריאה טבעית, "סמכוני באשיות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני" ואם יעזב לבדו, בלא עבודה שכלית המטפלת בו, יוכל לחולל מחשכים רוחניים רבים מאד. והמחשבה המטפיסית, העסוקה בדרכי השלילה הטובה, שכללה היא התעלות הכרת האלהות לפי התכונות השליליות שבפילוסופיא הרגילה, היא אמנם הנה בעלת חשבון ודעת, אבל לא תתן להחיים מזון מעדן ומבריא חיובי. על כן גם הדברים הנולדים מחבור שני אלה יחד, אינם עדיין מן המובחר, ואינם ראויים לקליטה קבועה באוצר הרוח האנושי להקבע בתור מקור חיים לעדי עד. רק חלקים מיוחדים בשדי המחקר והרגש האלהי ימלאו אלה הקצוות הבאות במשא ומתן

עם העצמיות האלהית, אבל לא בזה יהיה נטוע עץ החיים להחיות עם רב.

השאיפה להאידיאלים האלהיים, כשהנקודה העצמית המסתתרת בקרבה, מעבר מזה, והמחקר השולל, המשמרה מצללי דמיוני שוא מעבר מזה, הם מתלויים לה, אז היא פורצת דרכה "מחצבת רהב מחוללת תנין, - שמה מעמקי ים דרך לעבור גאולים". השאיפה הזאת צריכה היא להתגלות באומה שלמה המוכשרת לה, והיא נתגלתה בישראל, בטבע הנשמה הלאומית הכללית. רק לעת התמוטטות הרוח היה צורך לאמוץ של סעד, מצד הרגש העצמי מצד עצמו או מצד המחקר השלילי, ולפעמים משניהם יחדו, אבל לא בשני אלה נמצא הסגולה העברית במילואה. הרגש של השאיפה העצמית לאלהות הוא רגש כללי לכל נברא בצלם, והכח המחקרי הוא דרך השכל לכל חושב והוגה מכל עם ולשון, "ואם יאמר לך אדם יש חכמה באדום תאמין". אבל התשוקה להרחיב את האידיאלים האלהיים ולחיות בהם בחיי הפרט והכלל, לראות בתפארת עזם באומה ובעולם, בכל עזה ותקפה, עד כדי שתהא ראויה להיות נשמה נצחית לעם שלם, וממנה לעולם כולו עדי עד, בכל צדדי החיים ההויים והנצחיים, זאת היא נשמת התורה הפנימית, תורת אמת ותורת חיים. דבר זה הוא מיוחד לישראל בתור אומה יחידה בעולם, שעל העטרה העליונה הזאת כדאי לסבול - "צרור המור דודי לי אע"פ שמיצר ומימר לי דודי לי."

כשזנח ישראל טוב, כשנאבד ממנו ערכו העצמי, ולא הכיר את יתרונו, עד אשר זנה אחרי אלהי נכר הארץ, נאבד ממנו ג"כ דעת ערכו. על כן כאשר מהתשוקה הברברית, שהיא אמצה את כל גוי אדיר מעריצי גוים של העולם הישן להרחיב את גבול ממלכתו התעלה: "מלכי ישראל", גם הרעים שבהם, "מלכי חסד" היו, לא היה אפשר לרוח גבורה ועז חפץ מוסרי להגדיל את כח הלאומי המדיני, למצא מעמד הגון. ואבותינו אלה, אשר בימי עזם וגבורתם הפוליטית עזבו את צור ישעם והלכו אחרי ההבל ויהבלו, כיון שנתעלם מהם ערכה הפנימי של כללות האומה "לא נתעסקו בלמידת מלחמה ולא בכבוש ארצות", כי נטל מהם זיו החיים האידיאלי, המחיה את האומה ואוזרה בגבורה, ונתעלמה מהם המטרה המוסרית הגבוהה הנמצאת בגדולתם של ישראל

בעולם. "כי לא בחרבם ירשו ארץ, וזרועם לא הושיעה למו, כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם, אתה הוא מלכי אלהים, צוה ישועוה יעקב, בך צרינו ננגח, בשמך נבוס קמינו" ובכל מקום כשיש הכשר לאידיאלים גדולים להיות מחיים ומעודדים, שוב אין אידיאלים קטנים ושפלים מאירים שם, "ושרגא בטיהרא מאי מהני". על-כן רק הארת האידיאלים הצפונים, האידיאלים האלהיים, שהמה גנוזים בנפש האומה, רק על ידם תגלה העצמה הלאומית, ורוח ד' תפעמנו כימי עולם, על-פי אותו הסגנון שהחיים השלמים והטובים נכונים הם לקבלו ולהכירו גם עכשיו, כי "מלכא לבושין דלביש בצפרא לא לביש ברמשא". כל מהלך החיים, של תורת אלהים חיים, אשר לנו, בין למודה בין עשייתה ושמירתה, לכל פרטי הסתעפויותיה על-פי הקבלה והמסורת הנדבקים בנשמת האומה במהלך טבעי ההיסטורי, הוא רק דרך אחד לגלות על ידו את המאור של השאיפה האידיאלית-האלהית, שבכלל האומה לפרטי פרטיה וסעיפי סעיפיה, שמהם ועל ידם תתעלה ותתרומם במקורה הכללי. וכל מה שנתן יותר מקום לזרם חיים זה הטבעי לה להתפשט ולשטף בקרבה, כל מה שנכין לו יותר כלים, מכוונות, לבושים ואפילו קישוטים, כן יתפשטו אברי האומה וימלאו רוח חיים, וכח פועל, שכל העולם כולו כדאי הוא לו. אותם שסברו להסביר את כל המושג האלהי בישראל בתמצית של רגש דת רגיל, לא מצאו חפץ בקיום המעשי של תורה ומצותיה בפועל, ומשורש זה יצאה אח"כ שנאה כבושה ובוז נמרץ להחפץ הלאומי הישראלי, למרות הכבוד הגדול והאלהי שלא יכלה גם המשטמה ההיא למנע מן התורה.

הדמיון הכוזב, שאפשר לקבל תמציתה של תורה בתור רגש דת שאין לו יחס לעצם סגולתה של האומה, בחייה היותר שלמים החברתיים והמדיניים, גרם ליקוי גדול לחלק רשום מאד של המין האנושי. רק אז יכול להתרפאות ממנו, כשיפלוט את מה שבלע מרגשי הדת המופשטים, שקרעם בחזקת היד מעץ החיים הכללי של תורת ישראל, המשולב דוקא עם נשמתו הלאומית, וממילא יוכל אח"כ לשוב לקבלם בצירוף כל האורה המקורית, שהיא מוכרחת להיות נשאבת דוקא מטבע האומה המתגלה באור תורתה, ושם השם, הנקרא על שם האצילות, מאידיאלים הנשגבים ונחמדים מעולם עד העולם, יקרא דוקא אלהי ישראל. אז תהיה השפעה קולטורית אמתית לישראל בעולם, שעם חשוב

משפיע לא רק בפרט נפרד ממנו, כי-אם בכל עצמיותו. כל זמן שאין החפץ העז והטהור של האידיאלים האלהיים, והוצאתם אל הפועל במהלך היסטורי חי, קים ומתמיד, מתגלה באומה. השכינה היא בגלות, וכח החיים, המתגלה על פני הככר של עבודת ד', הוא כח חלש ורפה, הנערך ככח החיים של רקב עצמות גבור ענקי, מול כח חיים שלו החי ופועל. אין הכח יכול אז לחולל לא יראת הכבוד, נשא ומרומם בהכרה עצמית פנימית, ולא אהבה חיה עזה ומלבבת, המתגברת כפרץ מים רבים, וכרשפי אש שלהבת יח. הציור של הכבוד האלהי נעשה נפגם ולקוי, לא לבד ביחש ההמון, שלא ירומם אותו רוחו יותר גם אחרי הודעו שבכלל ראוי ליחש לאלהים כל שלמות וכל טוב, כ"א ליחש לכה"פ אליו, במקום חובת כבוד אידיאלית המרומם את כל רעיון ורגש, אהבת כבוד נפרזה עד אין חקר, מאין פנות שבזה הוא מיחש להשלמות העליונה את הפחותה שבמדות, שהיא אינה ראויה גם לשלם שבבני אדם. מהקליפה העבה הזאת יונקות הן הדתות המתפרנסות ע"י הלח שבשפל מצבה של תורת אמת, ועל ידה קבלו את הצורה הטפוסית של ניגוד היהדות והאומה בעצם. וכשיפוח היום ונסו אלה הצללים העבים, אז ממילא ימצאו את עצמן, שהנן נובעות לא רק ממקור התורה, בהיותה נתקת מחיי האומה הנפלאה, שהיא הנושא העקרי שלה, כי אם ממקור הנשמה של העם הגדול המתגלה בתוכה לעד, ואז יסור הניגוד משרשו, "והסירותי דמיו מפיו ושיקוציו מבין שיניו, ונשאר גם הוא לאלהינו, והיה כאלוף ביהודה ועקרון כיבוסי", "ועתידין תיאטראות וקרקסאהת שבאדום, שילמדו בהם שרי יהודה תורה ברבים". ולא בהמון בלבד, כי-אם גם אצל בני הדעה, שהם מתמימים את ציורם במה שהם משערים את הטוב היוצא מהבעת הכבוד לאלהים בהנהגה האנושית, הנה תהיה להם רק הכנה לציור רפה המתישב בקרבם בדוחק, ולא לרגש חי המפרנס את כל כחות החיים, וקל-וחומר שלא יוכל להתעודד לרגש מחיה כחות לאומיים. אמנם הכבוד האידיאלי, כבוד החפצים האלהיים, שהתחלתם נמצא בצד הטוב שבנו בעצמנו בפרט, ובמקור הטוב של אומתנו בכללה, ועזם ותקפם נצחם ותפארתם עדי עד, באופן שנהיה מתפרנסים מהם פרנסה לאומית כללית וקבועה לדורות עולמים, דבר זה נמצא באור ד', אלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, שקראו בשמו, והודיעו דרכיו בעולם, שנאצו את אלהי הנכר, ונהרו אל ד' ואל טובו, "ד'

יראה אשר יאמר היום בהר ד' יראה", שעל-ידי מחזה שדי יגלה לנאמני ביתו, לדעת דרכיו, המקירים ברכה טובה וחיים, לנצח נצחים, "אהיה אשר אהיה". אלה המושגים הם מחיים את הנשמה הפרטית והכללית. ותחת אשר בימים הרחוקים מקץ גאולתנו, שרחוק היה האור האלהי האידיאלי להגלות על כלל עמנו, היה ההכרח נותן שיהיה המון עמנו נזקק למצותיה של תורה רק מצד האורה המועטת של הנקודה העצמית של יחש האלהות, המתנוצצת בנפש האדם רק ברגש, וממלאת אותו ג"כ מגור ופחד כזה, שאם לא ימצא די אונים במה להמתיקה ולהאירה, תחשיך לו לפעמים ג"כ את עולמו, [נומכל-מקום הסגולה הצפונה של החשק האידיאלי הנסתר, שהיה מתגלה ביחידי הדור, היה מחמם ומאיר ג"כ את הנקודה שירדה ממרום עוזה להתלבש בלבושין דחול "עמו אנכי בצרה"], תחת זה עכשיו בעקבא דמשיחא, לעת ההתגלות של האפשרות להאידיאליים הנשאים הכלליים להגלות, אז הנטיה שאפשר לה להפגע בחשכת קדרות ומאפל, ש"רגליה יורדות מות", היא מסתלקת מן הנפש הכללית, והדור הצעיר מתרוקן מהשפעתה, ואך בפרק קטן הננו רואים בו ריקניות ושובבות. זהו מעמד התסיסה של המזיקין שנבראים בין השמשות, ו"רביתיה דינוקא גדל פורתא תבורי מאני" אבל מיד שנודיעהו בשפה ברורה את אוצרו הטוב, אז עד מהרה ישוב לאיתנה של תורה, אבל במגמה יותר רוממה. הוא לא יעבוד את הרב על מנת לקבל פרס, הוא יעשה את הכל מאהבה מגדולה ושמחה, "והביאך ד' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה, והיטבך והרבך מאבותיך, ומל ד' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך, לאהבה את ד' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיידך", "ביום ההוא יהיה ד' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו ולרוח משפט ליושב על המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שעה. "

"והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לד' בהר הקדש בירושלם", "וד' עליהם יראה ויצא כברק חצו וד' אלהים בשופר יתקע והלך בסערת תימן. "

להקל מעל בנינו איך למצא בגלוי את האידיאליים הרמים בכל מהלך החיים, של קיום התורה ומצותיה לבל יהיה להם "דבר ד'

צו לצו צו לקו לקו זעיר שם זעיר שם", כי-אם מצוה כוללת חיה קימה ונאמנה, המביאה אור חיים וזיו כבוד לכל אחד מבנינו בפרט, ולכלל עמנו בכלל, למען תהיה האמונה אמונת חוסן חכמת ודעת, והיראה יראת הוד והדר, של אלהי ישראל אלוה נורא הוד, המתאמת עם גדלות החיים ואור השמחה הנתבעת בטבע מכל אדם אשר ישרה נפשו בו, ומכל עם איתן וחפץ בחיים, "ובני ציון גילו ושמחו בד' אלהיכם."

זאת היא העבודה היותר קדושה של עבודת התורה בדורותינו אלה. והמצויינים שבבני תורה, בפרט אותם שמוצאים בנפשם כשרון ונטיה פנימית ללמודים מוסריים ופיוטיים, ולמחשבות רוממות בחכמות הגבוהות, החפץ הנערץ הזה אסור לכובשו ולבטלו, כי-אם להרחיבו ולהגדילו ולקבע עליו שיעורים רחבים והגונים בדעת חכמה וכשרון מדי יום ביומו. הם הנם ביותר מחויבים ליחד לאלה הלימודים את רוב כשרונם, מבלי להביט כלל אם על ידי יחודם זה יהיו צריכים לקבע להם בעסק התורה המעשית סדרים נוחים, קצרים וישרים, לדעת הלכה ברורה וסברה ישרה, ולברר כל דבר בעתו בישוב ובמתינות ובשינון של בקיאות מחוורת בהלכות הפסוקות, וביסודי הסוגיות והשיטות, שהחריפות האמיתית מתילדת מזה ממילא לעת הדרוש. בלא טורח רב של אריכות פלפול, שרובו נועד רק לאותם שאין להם במה למלאות את צמאון הנפש להרחבתה של תורה ועז החופש השכלי בדרישתה מבלעדו; אע"פ שמיעוטו הוא לעולם נאה והגון, טוב ויפה אפילו להיותר עסוקים במהלכים רוחניים עליונים, אבל העסק היסודי של הנפשות העדינות צריך להיות "לפקח עינים עורות, להוציא ממסגר אסיר מבית כלא יושבי חושך."

"על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון, הרימי בכח קולך מבשרת ירושלים, הרימי אל תיראי, אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם".
 "והיה ביום ההוא נאם ד' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי, והסירותי את שמות הבעלים מפיה ולא יזכרו עוד בשמם, וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף השמים ורמש האדמה, וקשת וחרב ומלחמה אשבור מן הארץ והשכבתים לבטח, וארשתיך לי לעולם, וארשתיך לי בצדק ובמשפט בחסד וברחמים, וארשתיך לי באמונה וידעת את ד'. והיה ביום ההוא

אענה, נאם ד', אענה את השמים והם יענו את הארץ, והארץ
תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר והם יענו את יזרעאל.
וזרעתיה לי בארץ, ורחמתי את לא רוחמה, ואמרתני ללא עמי,
עמי אתה והוא יאמר אלהי". במהרה בימינו.